

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

К. О. Макарчук,
здобувач

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Стаття присвячена актуальній проблемі функціонування міжнародного бізнесу в системі міжнародних економічних відносин. Розглянуті нові форми міжнародного бізнесу в умовах відновлення світової економіки після кризи 2008–2012 рр. Особливу увагу приділено тому, що глобалізація міжнародного бізнесу проявляється перш за все в активізації в останні роки діяльності глобальних транснаціональних корпорацій.

Ключові слова: глобалізація, технологічний розвиток, лібералізація, асиметрія економічних зв'язків.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ БИЗНЕС В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена актуальной проблеме функционирования международного бизнеса в системе международных экономических отношений. Рассмотрены новые формы международного бизнеса в условиях восстановления мировой экономики после кризиса 2008–2012 гг. Особое внимание обращено на то, что глобализация международного бизнеса проявляется прежде всего в активизации в последние годы деятельности глобальных транснациональных корпораций.

Ключевые слова: глобализация, технологическое развитие, либерализация, асимметрия экономических связей.

INTERNATIONAL BUSINESS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: A THEORETICAL PERSPECTIVE

Article is devoted to the issues of the international business in international economic relations. Special attention is drawn to the new forms of international business in the global economic recovery after the crisis of 2008–2012. Special attention is paid to the fact that globalization of international business is manifested primarily in activation in recent years of global multinational companies.

Key words: globalization, technological development, liberalization, asymmetry of economic relations.

Постановка проблеми. Ведення міжнародного бізнесу має значні відмінності в порівнянні з веденням бізнесу в рамках країни. Велике значення для успішної діяльності фірми набувають речі, про які національним компаніям не доводиться навіть думати. У зв'язку з цим стає очевидним необхідність ретельного вивчення особливостей ведення і управління міжнародним бізнесом.

Міжнародний бізнес можна визначити як ділову взаємодію фірм різних форм власності або їхніх підрозділів, що знаходяться в різних країнах, головною метою яких є одержання прибутку за рахунок отримання вигод із переваг ділових міжнародних операцій. Глобалізація міжнародного бізнесу проявляється перш за все в активізації в останні роки діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) і в появі корпорацій, що перебувають на вищому щаблі їх розвитку — глобальних ТНК.

ТНК у своєму розвитку і функціонуванні спираються на всілякі організаційні форми ведення міжнародного бізнесу. Здійснюючи експансію ринку, перед корпораціями, як правило, постає проблема вибору з усіх можливих у країні найбільш ефективних організаційних форм здійснення міжнародного бізнесу з урахуванням діючих об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Разом з тим, досить невизначеною є поведінка суб'єктів міжнародного бізнесу під час флуктуацій світових ринків, що і зумовлює подальші інституційні дослідження у цьому напрямку.

Аналіз останніх публікацій з теми. Зростаюча значущість транснаціональних корпорацій як суб'єктів світової економіки, трансформація їхніх стратегічних мотивацій та практичних дій набувають все виразнішого глобального характеру та вчиняють тиск на інтереси практично всіх країн і регіонів світу, що обумовлює пошук нових підходів до теоретичного дослідження та практичного регулювання діяльності ТНК.

У світовій економічній науці діяльність ТНК досліджували такі вчені, як П. Баклі, Р. Вернон, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, Е. Гекшер, Дж. Даннінг, К. Іверсен, М. Кассон, Р. Кейвз, Ч. Кінделбергер, Р. Коуз, К. Коулінг, П. Кругман, С. Лал, Дж. Міль, Ф. Нікербокер, Р. Ньюфармер, М. Портер, А. Рагман, Ф. Рут, Р. Сагден, С. Хаймер та інші. В українській економічній науці окремі аспекти діяльності ТНК у контексті проблематики конкурентоспроможного розвитку вивчали Л. Антонюк, В. Базилевич, О. Білорус, З. Борисенко, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, О. Костусев, С. Крук, Л. Кузьменко, В. Лагутін, Д. Лук'яненко, А. Мазараки, В. Новицький, Є. Панченко, О. Плотніков, А. Поручник, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко-Сударєва, В. Сіденко, С. Соколенко, Л. Федулова, А. Філіпенко, Т. Фролова, С. Циганов, О. Швиданенко, О. Шнирков та інші.

Незважаючи на зростаючий інтерес до досліджень транснаціональної діяльності, окремі концептуальні питання її впливу на національний економічний розвиток залишаються дискусійними, ра-

зом з тим у вітчизняній економічній науці та регулятивній практиці актуалізуються дослідження зокрема таких проблем, як державне стимулювання інвестицій світових ТНК, їхня переорієнтація з торговельно-розподільчої на виробничу інвестиційну діяльність; узгодження корпоративних транснаціональних стратегій і з структурними пріоритетами національно-економічного розвитку; блокування механізмів відтоку національного капіталу до ТНК; нейтралізація діяльності філій іноземних ТНК, орієнтованої на створення монополій на українському ринку; недобросовісний олігополістичний конкурентний тиск на національні компанії.

Мета статті. Метою статті є виявлення основних закономірностей функціонування міжнародного бізнесу на сучасному етапі в умовах глобалізації світового господарства.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеною формою міжнародного бізнесу є здійснення експортно-імпортних операцій, лізингу, різних посередницьких, консультаційних та маркетингових послуг.

Сучасна міжнародна торгівля розвивається під знаком глобалізації: розширюються і поглиблюються зв'язки у виробничій сфері, у сфері інвестицій, звернення, постачання і збуту, інноваційних технологій, фінансів [4, с. 55].

Поширенню цієї форми міжнародного бізнесу сприяє і та обставина, що вона може здійснюватися навіть при обмеженості конвертації національних валют у валюти інших країн і недостатній кількості валютних ресурсів на імпорт зарубіжних товарів. За таких умов певного розвитку набуває так звана зустрічна торгівля, яка проявляється як обмін товарів у натуральній формі без грошей (бартерний обмін).

Кооперація в галузі науково-технічної, виробничої, збутової і сервісної діяльності передбачає насамперед діяльність у галузі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, виробництва і збуту продукції та післяпродажного технічного її обслуговування, а також ремонту [1].

Зазначені вище форми міжнародного бізнесу характеризуються порівняно невисоким рівнем інтернаціоналізації підприємств та організацій. При цьому слід мати на увазі, що експортно-імпортні операції, збутова і сервісна діяльність нерідко можуть мати нерегулярний характер. Скажімо, фірма може експортувати надлишки своїх товарів чи окремі товари, виготовлені на замовлення.

У сучасних умовах помітно зростає роль міжнародної інвестиційної діяльності як форми міжнародного бізнесу. Вона являє собою сукупність дій юридичних та фізичних осіб щодо реалізації інвестиційних проектів. Як свідчить досвід, підвищення інвестиційної активності має місце тоді, коли відбувається зниження рівня інфляції, стабілізується національна валюта, вдосконалюється система оподаткування, стабільними є законодавчо нормативні акти, які регулюють інвестиційну діяльність.

Активізація інвестиційної діяльності є свідченням розвитку підприємництва і позитивно впливає на зростання його соціально-економічної ролі в суспільстві [2, с. 283].

Вищим рівнем інтернаціоналізації характеризується така форма міжнародного бізнесу, як спільне підприємство. Воно являє собою діяльність, яка ґрунтується на співпраці юридичних та фізичних осіб різних країн, загальному розподілі прибутків та ризиків від її здійснення. Якщо діяльність не пов'язана з отриманням прибутку, то вона не може вважатися підприємницькою.

Основними видами міжнародного підприємства є ліцензування, управління за контрактом, створення і функціонування спільних підприємств тощо. Ліцензування являє собою форму співробітництва, за якої суб'єктами міжнародних економічних відносин виступають власник певних прав (ліцензіар) та постійний або тимчасовий користувач цим правом (ліцензіат). Ліцензіар укладає угоду з ліцензіатом, згідно з якою він передає останньому право на використання патенту, товарного знаку та інших новинок за певну плату. Така діяльність дає можливість ліцензіару швидше вийти на новий ринок, а ліцензіату — використати ліцензію в інтересах власного бізнесу.

Управління за контрактом становить собою форму співробітництва, за якої один підприємець передає управлінські послуги іншій, а той останній забезпечує інвестування. За своєю сутністю управління за контрактом є експортом управлінських послуг, а не капіталу.

Найбільш ефективним видом міжнародного підприємства є створення та функціонування міжнародних спільних підприємств.

Міжнародне спільне підприємство являє собою форму співробітництва партнерів різних країн стосовно інвестування, управління, виробництва продукції, реалізації товарів і послуг, розподілу прибутків і ризиків.

Діяльність міжнародних спільних підприємств приносить певну користь як безпосереднім партнерам, так і їх країнам. Для країн базування головного підприємства, які беруть участь у створенні спільного підприємства шляхом застосування підприємницького капіталу за кордоном, а ними є, головним чином, промислово розвинені країни, створення спільного підприємства є вигідним, оскільки це дає можливість вирішувати певні політичні, ресурсні, загальноекономічні питання.

Країни, на території яких базується спільне підприємство, повинні збільшувати свої матеріальні та фінансові ресурси, розвивати національну науково-дослідну базу, запозичувати передові технології та управлінський досвід, збільшувати експортні надходження у вигляді податків на прибутки спільних підприємств, підвищувати кваліфікацію працюючих [3].

Для безпосередніх партнерів створення спільних підприємств корисне тим, що дає можливість

вирішувати виробничо-економічні та маркетингові проблеми і врешті-решт отримувати вищі прибутки.

Міжнародні спільні підприємства класифікуються залежно від форм організації і структури безпосередніх учасників, джерел і способів вкладання коштів, до статутного фонду, виду діяльності. За формою організації розрізняють спільні підприємства, які створені на контрактних засадах, і підприємства, що створені на організаційно-правовій базі країни, що приймає. За структурою безпосередніх учасників розрізняють спільні підприємства, де засновниками стільки фізичні особи, тільки юридичні особи, фізичні та юридичні особи. За джерелами і способам вкладання коштів у статутний фонд спільні підприємства поділяються на такі:

- які засновані на рівних частках партнерів;
- в яких переважає частка іноземного партнера;
- в яких частка іноземного партнера менше;
- які створені за участю лише приватного капіталу;
- які створені за участю приватного і державного капіталу;
- які створені за участю національних і міжнародних організацій;
- які створені на власні кошти;
- які створені на позичені кошти.

За видом діяльності прийнято розрізняти спільні підприємства: інноваційні, виробничі, закупівельно-збутові, комплексні. Досить важливою формою міжнародного бізнесу є міжнародні корпорації. Міжнародна корпорація являє собою форму структурної організації великої корпорації, яка здійснює прямі інвестиції в різні країни світу. Міжнародні корпорації поділяються на: транснаціональні та багатонаціональні. Транснаціональна корпорація (ТНК) – це така, головна компанія якої належить капіталу однієї країни, а філії розміщені в багатьох країнах світу. Багатонаціональна корпорація (БНК) – це така корпорація, головна компанія якої належить капіталу двох і більше країн, а філії розміщені в багатьох країнах світу. Звичайно, поділ міжнародних корпорацій на транснаціональних і багатонаціональних якоюсь мірою умовний, оскільки головне не в тому, що капіталу кількох країн належить головна компанія, а в тому, наскільки глобальною є її діяльність, інвестування та отримання прибутку. У цьому зв'язку слід мати на увазі, що під ТНК прийнято розуміти не будь-яку фірму, яка має єдиний підрозділ за кордоном, а лише велику корпорацію, яка робить істотний вплив на міжнародний ринок товарів і факторів їх виробництва [4, с. 55].

Діяльність ТНК характеризують такі риси: створення системи міжнародного виробництва, розміщеного в багатьох країнах світу, але контрольованого єдиним центром; високий рівень внутрішньокорпоративної торгівлі між дочірніми фірмами, розташованими в різних країнах; відносна незалежність від країн базування і країн прийняття щодо вирішення господарських справ; світова структура

зайнятості і міждержавна мобільність менеджерів; єдина технологічна політика в рамках корпоративної структури.

Діяльність ТНК нерідко суперечить як інтересам країн базування, так і приймаючих країн. У зв'язку з цим виникають певні суперечності між ТНК, з одного боку, і названими країнами – з іншого.

Суперечності між ТНК і країнами базування головної компанії виникають, головним чином, тому, що:

- створюючи виробництво за кордоном, ТНК переносять туди частину робочих місць, які не можуть бути зайняті трудящими країни базування;
- створюючи закордонні філії, ТНК виводять з-під оподаткування частину прибутку, а отже, зменшують можливості поповнення бюджету та фінансування суспільно важливих програм в країні базування.

Звичайно, ці протиріччя між ТНК і країною базування не купують більшої гостроти, оскільки використання національного капіталу за кордоном значно перебиває ті негативні ефекти, які виникають в результаті скорочення зайнятості або зменшення надходжень у формі податків.

Суперечності між ТНК і приймаючою країною виникають тому, що, по-перше, приймаючі країни бояться політичного тиску з боку ТНК і проникнення в галузі, від яких залежить національна безпека. Щоб уникнути таких дій з боку ТНК, приймаючі країни в законодавчому порядку обмежують або навіть забороняють іноземні інвестиції в деякі сфери. По-друге, мають місце суперечності між ТНК і національними виробниками приймаючої країни, які виробляють аналогічні товари і неспроможні конкурувати з підприємствами ТНК.

Однак на практиці більшість приймаючих країн прагнуть заохотити ТНК шляхом надання податкових та інших пільг. До цього їх спонукає низький рівень заощаджень і невідстачання власних інвестиційних ресурсів.

Враховуючи можливість виникнення протиріч між ТНК, з одного боку, і країнами базування та приймаючими країнами – з іншого, на засіданні комітету ООН з ТНК за участю Міжнародного валютного фонду і Світового банку були визначені найбільш загальні правила поведінки ТНК. Основна ідея цих правил зводиться до забезпечення максимальної свободи міжнародного руху капіталу і лібералізації національних ринків капіталу.

Висновки. Країни-лідери науково-технічного прогресу (США, Німеччина, Японія, Велика Британія, скандинавські країни, Китай та ін.) розробляють Національні програми економічного розвитку на основі стратегій впровадження високих технологій. Корпорації цих країн вельми зацікавлені у використанні у своїй бізнес-діяльності найпередовіших інновацій. Попит задовольняють не лише за рахунок власних наукових розробок та винаходів, але й через залучення іноземних продуктів

інтелектуальної праці. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується всебічним розширенням та поглибленням міжнародних економічних відносин у виробничій, торговельній, фінансово-інвестиційній сферах. Під впливом процесів транснаціоналізації відбувається якісна трансформація світогосподарської структури з переходом до глобальної акумуляції та перерозподілу ресурсів. Теоретичні концепції ТНК (неокласична теорія вивезення капіталу, теорія ринкової влади, теорія

монополістичних переваг, теорія життєвого циклу галузі, теорія олігополістичної реакції, теорія інтерналізації, теорія трансакційних витрат, еkleктичної парадигми, теорія конкурентних переваг) у цілому відображають сучасну мотивацію їхньої міжнародної експансії. Теоретичне розмаїття оцінок впливу ТНК на економіку приймаючих країн обумовлене різноманітністю типів їхньої міжнародної діяльності, міжгалузевим характером наукових досліджень та багаторівневістю аналізу.

Список літератури

1. Вергун В. А. Міжнародний бізнес : підручник / В. А. Вергун. — К. : ВПЦ Київський університет, 2009. — 690 с.
2. Рейтинг українських компаній // Гвардія, 2009. — № 4. — С. 28–33.
3. Панченко Є. Г. Міжнародний менеджмент / Є. Г. Панченко. — К. : КНЕУ, 2004. — 541 с.
4. Пискулова Н. А. Влияние экологического фактора на мировое экономическое развитие / Н. А. Пискулова // Вестник МГИМО «Университет». — 2010. — № 6. — С. 208–213.
5. Філіпенко А. С. Міжнародні відносини : теорія / А. С. Філіпенко. — К. : Либідь, 2008. — 408 с.